

GLOSSY BIBLIOGRAFIA

1526 – 1848

KÓNYOVÁ, Annamária. *KAPITOLY K DEJINÁM REFORMOVANEJ CIRKVI NA VÝCHODNOM SLOVENSKU*. Prešov : Vydavateľstvo PU v Prešove, 2015. 163 s. ISBN 978-80-555-1539-7.

„Ekumenizmus sa uskutočňuje kráčaním. Na ceste s Ježišom, nie s mojím Ježišom proti tvojmu Ježišovi, ale s naším Ježišom. Cesta je jednoduchá: uskutočňuje sa modlitbou a pomocou druhých.“

pápež František

Citovaný výrok rímskeho pápeža Františka, ktorý adresoval 12. októbra 2016 účastníkom konferencie sekretárov Christian World Communions, je aktuálny pre religiózny priesor na celom svete, Slovensko nevynímajúc. Kresťanské komunity žijúce a pôsobiace v našej krajine disponujú stáročiami vlastných dejín. Dejín, ktorých udalosti a osobnosti sa nevyvíjali nezávisle od seba, ale vzájomne spolu koexistovali, ovplyvňovali sa a vytvárali spoločný dejinný rámec kresťanstva na Slovensku. Pápež František ukazuje cestu, akou by sme pri poznávaní a nazeraní na našu spoločnú kresťanskú históriu mali kráčať. Cestu poznávania nášho spoločného Ježiša, našich spoločných kresťanských dejín. Lebo dejiny kresťanstva na Slovensku nie sú paritnými dejinami katolíckej, pravoslávnej, luteránskej či reformovanej cirkvi a ich denominácií. Dejiny kresťanstva na Slovensku sú našimi spoločnými dejinami, dejinami nás všetkých, bez ohľadu nato, ku ktorému vyznaniu viery sa hlásime a ktorou cestou hľadania Krista kráčame.

Roku 2015 pribudla do pomyselnej historickej knižnice kresťanstva na Slovensku nová

publikácia s názvom *Kapitoly k dejinám reformovanej cirkvi na východnom Slovensku*, plne rešpektujúca vyššie popísaný princíp. Autorkou tohto vskutku veľmi vydareného diela je renomovaná historička Annamária Kónyová. Publikácia vyšla v rámci riešenia projektu VEGA 01/0700/13 *Osobitosti konfesijného vývinu východného Slovenska v rannom novoveku*, na ktorom autorka publikácie participuje ako hlavná riešiteľka. Ide o publikáciu zostavenú z ôsmich vedeckých štúdií, z ktorých šesť už bolo skôr publikovaných vo vedeckých zborníkoch a časopisoch a dve boli vypracované výlučne pre potreby tohto diela. Z obsahového hľadiska sa predmetné štúdie venujú trom základným tematickým okruhom, a síce (1) priebehu kalvínskej reformácie na území východného Slovenska a jej špecifickým prejavom v zemepánskych mestečkách, slobodných kráľovských mestách a medzi slovenským obyvateľstvom, (2) fungovaniu reformovaných škôl a (3) otázkam šľachtickej konfesionalizácie v dejinách reformácie a rekatolizácie. Súčasťou publikácie je aj úvod, záver, cudzojazyčné resumé v anglickom a maďarskom jazyku, zoznam použitých prameňov a literatúry, a tiež prílohová časť, obsahujúca preklady piatich autentických dokumentov, priamo sa viažucich k publikovaným štúdiám (hornouhorské články reformovanej cirkvi, kanonické vizitácie reformovaných farností Vinné a Lubiša, testament Zuzany Lorántffy, školské zákony reformovanej školy v Košiciach). Pri zostavovaní jednotlivých štúdií autorka využívala primárne pramene pochádzajúce z Archívu Predtiskej reformovanej cirkvi v Sárospataku, Štátneho archívu v Prešove – pobočka Nižná Šebastová, Centra excelentnosti sociohistorického a kultúrohistorického výskumu PU v Prešove, ďalej edície prameňov, a tiež staršiu i novšiu odbornú literatúru domácej i zahraničnej proveniencie.

Prvá z uverejnených štúdií predmetnej publikácie sa venuje problematike reformovaných synod a vierovyznaniu v Hornom Uhorsku v 16. storočí. Autorka v nej približuje proces vieroučného a územno-správneho konštituovania reformovanej cirkvi v Zátisí, Predtisi,

Zadunajsku, Hornom Podunajsku a na území okupovanom Turkami.

Druhá štúdia prináša kompaktný obraz o vzájomných vzťahoch kalvínov a evanjelikov v Hornom Uhorsku v ranonovovekom období, pre ktoré bola na jednej strane charakteristická nevraživosť a vzájomné teologické dišputy častokrát ústiace do vieroučných sporov, na strane druhej zase snaha o vytvorenie aspoň organizačnej, ak už nie vieroučnej jednoty. Ako príklad snahy o vytvorenie jednoty protestantských cirkví v Hornom Uhorsku autorka uvádza dve únie, a to šarišskú úniu (nedatovaná kvôli absencii pramenného materiálu) a zemplínsku kalvínsko-evanjelickú úniu (1597 až 1633).

Tretia štúdia približuje na pozadí poznatkov získaných štúdiom kanonických vizitácií Predtiskej reformovanej superintendencie uhorskej reformovanej cirkvi náboženský vývin v hornozemplínskych mestečkách (Vranov nad Topľou, Sečovce, Trebišov, Kráľovský Chlmec) v 16. – 17. storočí. Ide o vizitácie z rokov 1611, 1629, 1636, 1641, 1647, 1648, 1651, 1660, 1664, 1670 a 1671.

Štvrtá štúdia mapuje vývoj kalvínskej reformácie na území východného Slovenska od prvopočiatkov vzniku až do 19. storočia. Zachytáva samotný proces vývoja reformovanej cirkvi na vymedzenom území, prináša informácie o jej kľúčových udalostiach a osobnostiach, pojednáva o jej cirkevno-správnom usporiadaní a cirkevných zboroch a poskytuje informácie o početnosti a národnostnej príslušnosti jej veriacich.

V piatej štúdií sa autorka venuje problematike kalvínskeho školstva, pričom v jej prvej časti ho predstavuje vo všeobecnej (celouhorskej) rovine, v druhej časti zase približuje praktickú stránku jeho fungovania na príklade činnosti reformovanej školy v Košiciach.

Šiesta štúdia predstavuje osobnosť sedmohradskej kňaznej Zuzany Lorántffy, ktorej prínos pre dejiny reformovanej cirkvi v Hornom Uhorsku bola tak rozsiahla a veľkolepá, že obdobie jej života považujú historici zaoberajúci sa predmetnou problematikou za zlatý vek reformovanej cirkvi na sledovanom území. Siedma

štúdia pojednáva o význame (pozitívnom i negatívnom) aristokracie v dejinách reformovanej cirkvi v Zemplínskej stolici v 16. a 17. storočí. Za príklad „negatívneho“ vplyvu šľachtickej konfesionalizácie na dejinný vývoj reformovanej cirkvi označuje autorka šľachtický rod Perényi, ktorý až do smrti Gabriela Perényiho (†1567), zamedzoval slobodnému šíreniu kalvínskych myšlienok na Zemplíne. Ako pozitívne príklady, podporujúce šírenie reformovaných myšlienok v sledovanom regióne, uvádza autorka príslušníkov šľachtických rodov Drugeth, Rákoczi a Lorántffy.

Posledná ôsma štúdia približuje rekatolizačnú činnosť Žofie Báthory v zemplínskom regióne. V jej závere autorka neguje v staršej protestantskej historiografickej spisbe všeobecne rozšírený názor vykresľujúci Žofiu Báthory ako nekompromisnú a neoblomnú rekatolizátorku. Svoj názor opiera jednak o archívny výskum, ktorý z dôvodu nedostatku prameňov neumožňuje Žofii pripísať absolútne zásluhy na zániku každej reformovanej cirkevnej farnosti na Zemplíne, jednak reálne výsledky jej rekatolizačnej činnosti, ktoré neboli pre miestnych kalvínov ani fatálne, ani likvidačné.

Po formálnej stránke je publikácia napísaná prehľadne, s patričnou úpravou. Kladne možno hodnotiť aj samotné spracovanie témy a nadväznosť jednotlivých štúdií. Napriek tomu, že práca nie je typickým monografickým dielom, ale skôr súborom štúdií, má premyslenú štruktúru a pôsobí ako homogénny celok. K spracovaniu témy bola zvolená primeraná metodológia, ktorá poskytla vhodné nástroje k dosiahnutiu stanoveného cieľa. Autorka sa vyjadruje kultivovaným spôsobom, pričom využíva vedeckú terminológiu, ktorá si zaslúži pozornosť a ocenenie.

Vysoká vedecká úroveň publikácie vychádza z systematického, precízneho a hĺbkového výskumu autorky, ktorá sa prezentovanej téme profesne dlhodobo venuje, ako i nestrannosť a vysoká objektivita podania predmetného dejinného rámca reformovanej cirkvi na východnom Slovensku, predurčuje publikáciu k tomu, aby sa stala neoddeliteľnou súčasťou ak už nie povinnej, tak minimálne od-

porúčanej literatúry na všetkých slovenských vysokých školách vyučujúcich religionistiku, teológiu cirkevné dejiny či históriu. Publikáciu ocenia nielen študenti spomenutých odborov, ale zaiste aj záujemcovia o poznatky z regionálnych dejín východného Slovenska, života Zuzany Lorántffy a Žofie Báthory, dejín hornozemlinských mestečiek či dejín školstva a pedagogiky v Košiciach.

Záverom možno konštatovať, že publikácia s názvom *Kapitoly k dejinám reformovanej cirkvi na východnom Slovensku*, ktorá je výsledkom náročnej práce s množstvom prameňov, jednoznačne zaplní biele miesta v slovenskej historickej, resp. religionistickej spisbe. Opraví aj omyly a nepresnosti týkajúce sa dejín reformovanej cirkvi na východnom Slovensku ako celku, resp. jej paritných tém prezentovaných v doterajšej nemnohej, spravila predrevolučnej, historiografickej spisbe. Publikáciu hodnotíme pozitívne a odporúčame všetkým odborníkom, ale aj milovníkom histórie, religionistiky a teológie, aby sa stala súčasťou ich knižného fondu.

Anton Liška

ČOVAN, Miroslav. *HISTORICKÉ NÁPISY ZO ŠARIŠA DO ROKU 1650. Corpus Inscriptionum Slovaciae I / Nápisy na Slovensku I*. Martin : b. v., 2016. 269 s. ISBN 978-80-962250-3-2.

Monografia je jedným z výstupov projektu APVV-0237-11 *Stredoveké nápisy z územia Slovenska*. Je prvým zväzkom edície katalógov epigrafických pamiatok a predstavuje kvalitatívne novú kapitolu dejín slovenskej epigrafiky. Epigrafika je disciplína, ktorá sa vyvinula v komplexe pomocných vied historických, aby ho nakoniec presiahla nielen metodologicky, ale najmä výstupmi zasahujúcimi multidisciplinárny priestor stredovekých a novovekých dejín, dejín umenia, heraldiky či jazykovedy.

Jej základom je systematický terénny výskum, „desiatky prejdenných lokalít, stovky preskúmaných objektov, nespočetné množstvo hodín v archívoch“ a tiež náročné – týždne i mesiace trvajúce – lúštenie objavených nápisov.

Cieľom monografie Miroslava Čovana je „podať prostredníctvom katalógu a jednotlivých štúdií plastický obraz o vývoji a prípadných špecifikáciách šarišských nápisov vymedzenými kritériami“. Výsledkom jeho úsilia je súpis zachytávajúci 266 epigrafických pamiatok. V mnohých prípadoch ide o objav, prvé zachytenie a interpretáciu pamiatky alebo o aktualizáciu starších údajov, prípadne opravu nesprávnych údajov. Nie je to však len katalóg. „Kritický prístup ku každej jednotlivéj pamiatke“ a „interpretácia z rôznych aspektov“ dáva práci vedecký rozmer a je plnohodnotnou kritickou edíciou.

Samotnej edícii historických nápisov predchádzajú kapitoly obsahujúce výklad nových poznatkov v kontexte doterajšieho stavu bádania v problematike. Kapitola Šariš v stredoveku a v ranom novoveku z hľadiska epigrafie osvetľuje kultúrno-historické súvislosti výskytu nápisov a prináša okrem iného úvahy o tom, prečo je existencia nápisov v období 9. – 12. storočia nepravdepodobná. Ozrejmjuje historické okolnosti vplývajúce na vznik nápisov, akými boli existencia Šarišského hradu ako centra stolice, konanie trhov, prítomnosť vicearchidiakonátu a kláštorov. Autor charakterizuje epigrafický materiál z rôznych aspektov: z hľadiska spôsobu zhotovenia a materiálu epigrafických nosičov, z hľadiska pôvodného umiestnenia nosičov a obsahu nápisov (nápis komentujúce umelecké dielo, biblické, dedičné, funerálne a vlastnicke nápisy, informácie o realizácii diela, letopočty, nápisy verejno-didaktického charakteru). Paleografická a jazyková analýza približuje prítomnosť jazykov a vývoj písma od románskej majuskuly po humanistickú kurzívu.

V kapitole *Pôvod šarišských nápisov a ich tvorcov* identifikuje štyri kultúrne okruhy s vplyvom na epigrafickú tvorbu územia (taliansky kultúrny okruh, oblasť centrálného Uhorska, oblasť Malopoľska s Krakovom

a nakoniec oblasť rakúsku a nemeckú s prevažne nemeckým obyvateľstvom).

Samotná edícia je zostavená podľa vzoru nemeckých a českých epigrafických vydaní. Chronologicky zoradené katalógové jednotky tvorí záhlavie vytvorené zo základnej lokalizácie a datovania, pomenovanie nosiča a bližšie určenie nosiča a nápisu, materiálu, techniky vyhotovenia a opis prípadného poškodenia, prepis nápisu a jeho preklad do slovenčiny, komentáre k zápisu, jeho heraldike, literatúra vzťahujúca sa k nemu, komentáre zhotoviteľom nápisu, výsledky archívneho výskumu a poznámkový aparát.

Monografia obsahuje trinásť registrov – okrem menného, miestneho a jazykového, aj register stanovníšť a nosičov, umelcov a remeselníkov, register písma a ikonografie, register ustálených sentencií a prísloví, devíz, biblických citátov, iniciál a monogramov a erbov. Súpis završuje aj epigrafická mapa Šariša – geografické znázornenie lokalít s výskytom epigrafických jednotiek

a tiež farebná obrazová príloha so 171 vyobrazeniami popisovaných epigrafických jednotiek.

Ako zdôrazňuje Miroslav Čovan, stav problematiky nie je jeho prácou uzatvorený a budúcnosť prinesie nové objavy. Upozorňuje tiež na to, že v niektorých prípadoch paleografická analýza písma umožňuje presnejšie datovanie vzniku svojho nosiča (kostol, zvon, maľba a pod.). Jeho minuciózna práca nemá len epigrafický rozmer. Vedecky spracovaný katalóg presahuje svoj žáner a vstupuje do iných diskurzov.

Multidisciplinárny prístup systematických epigrafických štúdií prináša nové poznatky o kultúrnych dejinách Šariša v stredoveku a časti novoveku. Ako jedna z prvých svojho druhu na Slovensku je určená nielen odborníkom, ale aj všetkým, ktorých priťahujú dejiny vo svojej hmotnej i duchovnej podobe.

Ivona Kollárová

IVANTYŠYNOVÁ, Tatiana – VIRŠINSKÁ, Miriam. *NA CESTE K LITERÁRNEJ VZÁJOMNOSTI. Poľsko-slovenský dialóg*. Bratislava : SDK SVE v spolupráci s Historickým ústavom SAV, 2013, 133 s. ISBN 978-80-970376-2-8.

Od začiatkov inštitucionalizovaného spoločenskovedného bádania na Slovensku sa pestovala tradícia kritického vydávania korešpondencie dôležitých postáv národného hnutia. Osobné pozostalosti uchovávané vo fondoch Matice slovenskej, Slovenskej národnej knižnice, Literárnom archíve Pamätníku národného písemníctví v Prahe a v ďalších pamäťových inštitúciách systematicky skúmali, spracovávali a vydávali dve generácie historikov, literárnych historikov a archívárov. Ján Vladimír Ormis, Ján Ambruš, Pavol Vongrej, Cyril Kraus, Augustín Maťovčík, Vladimír Matula a ďalší sprístupnili pre vedecké skúmania veľké množstvo prameňov. Bolo to v období, keď výskum tzv. národného obrodzenia patril medzi kľúčové problémy slovenskej historiografie a priťahoval záujem bádateľov. Zároveň sa mu zo strany zodpovedných orgánov dostávalo náležité podpory, ale i „ideologickej kontroly“.

Po zmene režimu v roku 1989 este istú dobu rozbehnutý vlak pokračoval zotrvačnosťou ďalej. Odchodom väčšiny predstaviteľov povojnovej generácie, všeobecným poklesom podpory vedy so strany štátu sa v priebehu štvrtoročia karta obrátila. Generačná výmena neprebhla, na katedrách histórie a akademických pracoviskách sa prvá polovica „dlhého“ 19. storočia ocitla na vedľajšej koľaji. Navyše, vydávanie kritických edícií dokumentov sa vinou scientometrickej „logiky“ prepadlo na okraj záujmu. Výskum síce úplne neustrnul, prevažná časť prác však slovenské národné hnutie skúma cez prizmu etnocentrizmu bez reflektovania celouhorských a širších európskych a prirodzene i slovanských súvislostí.

Autorskej dvojici zloženej z príslušníkov dvoch generácií slovenskej historiografie sa podarilo týmto nedostatkom vyvarovať. Recen-

zovaná publikácia tematizuje doteraz málo preskúmanú otázku recepcie kollárovskej idey slovanskej vzájomnosti v poľskom národovectvom prostredí, na príklade Adama Junosza Rościszewského (1774 – 1844). Svojou koncepciou sa nachádza na rozhraní medzi prípadovou štúdiou, monografiou a kritickou edíciou prameňov. Pozostáva z dvoch štúdií a 23 edovaných dokumentov.

Ústrednou postavou knihy a pisateľom, resp. adresátom listov je A. J. Rościszewský, poľský aristokrat z Haliče. Miriam Viršínská približuje Lvov ako stredisko poľskej a ukrajinskej národnej agitácie. Hlavné mesto rakúskej provincie Halič vďaka univerzite a múzeu Ossoleńských sa stalo popri Krakove, Varšave a Poznani stalo jedným zo štyroch centier poľskej kultúry. Rościszewský mal na tom významný podiel ako zberateľ, literát, ale predovšetkým ako mecén a propagátor Ossolinea v kruhoch slovanských vzdelancov, najmä poľských, českých a prostredníctvom nich i slovenských. V tomto kontexte sa ešte vypuklejšie ukazujú slabosti a limity slovenského národoveckého prostredia, ktorého aktivity ostávali bez výraznejšej ekonomickej a politickej podpory aristokracie a novo sa formujúcej a silnejúcej buržoázie.

Tatiana Ivantyšinová v druhej časti predstavila kontakty Jána Kollára s poľským národoveckým prostredím, jeho dynamiku od začiatku 20. rokov 19. storočia až po Kollárovo krátke pôsobenie vo Viedni na sklonku života. Tvorca koncepcie slovanskej vzájomnosti si bol dobre vedomý toho, že „poľská otázka“ pri obnove kultúrnej jednoty slovanského národa predstavuje najväčší konfliktný potenciál. Kollár ho však prehliadal, resp. podceňoval. Autorka správne poukazuje na to, že poľskí vzdelanci, s ktorými udržiaval kontakty J. Kollár, boli v poľských národoveckých kruhoch pre ich lojálny postoj voči Rusku stále viac marginalizovaní. Druhou bariérou pre intenzívnejšiu poľsko-slovenskú spoluprácu v intenciách kollárovskej vzájomnosti bolo výrazné zastúpenie šľachty a aristokracie v poľskom národnom hnutí, ktoré ju zblížovalo s reformným hnutím maďarskej šľachty.

Na začiatku 30. rokov sa protiruské nálady v časti poľskej spoločnosti (podobne ako v prostredí uhorsko-maďarskej šľachty) transformovali do rusofóbie, kým prevažná časť slovanského sveta ďalej pestovala predstavu Ruska ako mocného dubiska. Prostredníctvom názorov a aktivít Rościszewského tak máme možnosť spoznať uvažovanie a konanie, používajúc výraz Jána Kollára, „*poľského vzájemníka*“. Ako ukazujú autorky knihy, prostredníctvom komunity českých úradníkov pôsobiacich vo formujúcom sa novom centre haličskej provincie mal gróf Rościszewský najintenzívnejšie väzby na české národovecké prostredie a cez neho i na evanjelický prúd slovenského národného hnutia.

V tretej časti *Dokumenty* je publikovaný doteraz nepoznaný životopis Jána Kollára, ktorý si Rościszewský vyžiadal pre svoj projekt životopisov „*slávnych a zaslúžilých mužov literatúry slovanského sveta*“. Nasleduje 22 prevažne neznámych listov, ktoré napísal A. J. Rościszewský alebo mu boli adresované. Okrem J. Kollára udržiaval poľský gróf kontakty s E. Štúrom, B. J. Červenákom, P. J. Šafárikom či K. Kuzmánym. Rozsahom síce neveliká, no obsahovo zaujímavá korešpondencia ilustruje, aká bola reálna podoba slovanskej vzájomnosti a skutočný charakter ich vzájomných vzťahov. Najväčší priestor sa tradične venoval informovaniu o literárnom pohybe, o knižných novinkách, problémom pri distribúcii a výmene kníh.

Predstavená kniha je vydareným príspevkom voboreným 220. výročiu narodenia Jána Kollára. Prináša doteraz neznáme listy z fondov rukopisného oddelenia Jagellonskej knižnice v Krakove a Literárneho archívu Památniku národného písennictví v Prahe. Na príklade doteraz systematicky neprebádanej postavy grófa A. J. Rościszewského predstavuje rozdielne východiská a odlišné spôsoby recepcie idey slovanskej vzájomnosti v poľskom a slovenskom (uhorskom) národnom hnutí.

Peter Šoltés

1848 – 1945

ZEMKO, Milan – HANULA, Matej (Eds.). *MILAN HODŽA NA VRCHOLE POLITICKEJ KARIÉRY. Prejavy a články (1932 – 1938)*. Bratislava : Pro história, 2014, 350 s. ISBN 978-80-971247-5-5.

Kvalifikovaným kritickým vydávaním historických prameňov slovenská historiografia stále intenzívnejšie a cieľavedomejšie spláca svoj dlh voči vlastnej vednej disciplíne. Výrazom uvedenej snahy je aj výber z prejavov a článkov Milana Hodžu, ktoré vznikali v rokoch 1932 – 1938. Editori v nej nepriamo, no na omnoho vyššej odbornej úrovni nadviazali na šesťzväzkovú sériu bohatej a tematicky rozvetvenej Hodžovej publicistiky z rokov 1903 – 1934. Tieto zväzky vychádzali v období I. ČSR. Ich zámer v čase publikovania síce sledoval v prvom rade politické ciele svojho autora, no ako dobový dokument je ich obsah stále prínosný aj pre dnešného historika či iného používateľa.

Terajšia anotovaná publikácia obsahujúca 214 dokumentov výrazne posúva naše poznanie nielen o ambicióznejšej osobnosti M. Hodžu, keď vrcholila jeho politická kariéra, ale aj o dramatickej dobe, v ktorej vykonával svoje najvyššie funkcie. Kniha po odbornej stránke spĺňa všetky náročné kritériá na kritické vydávanie historických prameňov. Je vybavená archeografickým úvodom (spolupracovala na ňom Jaroslava Rogul'ová), potrebnými vysvetľujúcimi a doplnujúcimi poznámkami, ako aj stručným náčrtom politického profilu a života Milana Hodžu. Myslím, že každý bádateľ zaoberajúci sa jednak originálnou postavou tohto politika, ktorý svojimi aktivitami a svojím rozhľadom ďaleko prerástol domáce hranice, jednak slovenskými politickými, hospodárskymi a kultúrnymi dejinami v tridsiatych rokoch minulého storočia, po publikácii s vďakou siahne.

Iniciátorom tejto potrebnej a prínosnej edície bol historik Milan Zemko, ktorý sa, žiaľ, jej vydania už nedožil. Pri jej finalizácii zrejme najviac práce odvieďol súčasný bádateľ

a znalec agrárneho hnutia na Slovensku Matej Hanula, ktorý ju vybavil kvalitnými kritickými poznámkami, registami (škoda, že nemajú aj anglickú verziu), stručným životopisno-politickým profilom M. Hodžu, ako aj výberovým biografickým slovníkom o dôležitých osobnostiach, ktoré sa v materiáloch spomínajú.

Vnútorňa štruktúra pramennej edície má trochu netradičnú formu. Zostavovatelia v nej nezachovávajú tradičný chronologický princíp, ale ho vnútorne kombinujú s tematickým delením. Publikované dokumenty sa členia do dvoch časových úsekov: 1932 – 1935 a november 1935 – september roku 1938, keď Hodžova vláda podala demisiu. Logickým medzníkom dvoch časových etáp je koniec roka 1935, keď sa M. Hodža stáva predsedom československej vlády. Dva spomínané časové úseky sa vnútorne členia do troch obsahovo navzájom previazaných tematických celkov. Prvý obsahuje materiály, v ktorých sa Hodža zaoberal zahranično-politickými otázkami a svojou koncepciou vytvorenia bloku stredoeurópskych štátov. Táto koncepcia nadobudla osobitnú aktuálnosť po nástupe nacistov k moci v Nemecku. Druhý tematický okruh, z hľadiska rozsahu a počtu uverejnených materiálov najbohatší, sa týka postavenia Slovenska v republike, citlivých česko-slovenských vzťahov v nej, ako aj otázok demokratického systému československého štátu v danej dobe. Obsah tretej časti materiálov sa zameriava na hospodársku problematiku s akcentom na potreby a ciele agrárnej strany na Slovensku. Zatiaľ čo v prvých dvoch tematických okruhoch sa Hodža prezentuje v prvom rade ako rozhľadený štátnik európskeho formátu, v tretej téme chtiac-nechtiac často prevažujú jeho stranícko-politické postoje.

Pramene v anotovanej publikácii ponúkajú pozornejšiemu čitateľovi veľa podnetov na lepšie poznávanie viacerých problémov z moderných slovenských dejín a inšpiráciu pre ich ďalšie rozpracovanie. Za pozornosť stojí aj fakt, že Hodža vo svojich vystúpeniach veľakrát používal aj historické argumenty. U politikov to síce nie je nijaká zvláštnosť, no v tomto prípade to nie sú iba účelové nekvalifikované frázy, ale za ich znením sa spravidla

skrýva hlbšia znalosť historických faktov a súvislostí, ktoré autor textov dôverne ovládal. Prírodné, nasledujúce roky a desaťročia amnohé Hodžove zväčša optimistické tvrdenia, predpovede a závery nepotvrdili či priamo vyvrátili. Napriek tomu ich obsah ostáva zaujímavým historickým prameňom, s istým dosahom aj pre našu súčasnosť.

Ivan Kamenec

HLAVINKA, Ján. „*DŮJŠŤ SILOU-MOCO U NASLOVENSKO A INFORMOVAŤ...*“ *Dionýz Lenárd a jeho útek z koncentračného tábora Majdanek*. Bratislava : VEDA; Historický ústav SAV, 2015, 149 s. ISBN 9788022414814.

Ján Hlavinka sa vo svojej najnovšej knihe venuje osobe Dionýza Lenárda a jeho úteku z koncentračného tábora Majdanek. Postava Dionýza Lenárda je na rozdiel od Rudolfa Vrbu alebo Alfréda Wetzlera menej známa, a už len tým je Hlavinkova publikácia zaujímavá.

Samotnú knihu je možné rozdeliť na dve časti. V prvej sa nachádza štúdia, ktorej autorom je Ján Hlavinka a v druhej je Lenárdovo svedectvo, ktorým chcel informovať o podmienkach v tábore Majdanek. Dionýzovi Lenárdovi sa podarilo ujsť z už spomínaného tábora a v lete 1942 sa vrátiť na Slovensko a informovať o podmienkach v koncentračných táborech. On sám bol v jednom z prvých transportov z územia slovenského štátu v roku 1942. Ján Hlavinka sa nesústreďuje len na osud Dionýza Lenárda počas obdobia vojnového Slovenského štátu, ale pokúša sa v rámci dostupných prameňov zrekonštruovať Lenárdov život už od detstva. Vďaka rozsiahlemu archívnemu výskumu podáva informácie o sociálnom zázemí rodiny Lenárdovej, taktiež ciele príslušníkov mladej generácie na umeleckom poli, ktoré však boli znemožnené zlou hospodárskou situáciou rodiny. Spomína nutnosť mladého Dionýza pracovať na pozícii čašníka, ale taktiež jeho snahu emigrovať

do Palestíny, kde sa mu podarilo na niekoľko rokov uchýtiť. Za mladým sionistom vycestovali aj jeho rodičia so sestrou, avšak nakoľko nemali povolenie pre pobyt miestne úrady ich poslali späť do Československa. Podobný osud neskoršie postihol aj samotného Lenárda, ten sa z Palestíny vracia naspäť do Československa. Okrem sledovania Dionýzovho osudu a jeho svedectva z Majdanku sa Ján Hlavinka v prvej časti knihy venuje aj radikalizácii slovenskej spoločnosti voči židovskému etniku a postupu slovenských politických predstaviteľov od jesene roku 1938. Je zaujímavé, ako v texte prepája osud jednej rodiny spolu s rasistickou politikou slovenského štátu, resp. ešte v období po Mnichovskej dohode Slovenskej krajiny (transporty Židov na územie odstupované Maďarsku v rámci prvej Viedenskej arbitráže). Následne sa autor venuje odbornému popisu procesu dehumanizácie židovského obyvateľstva zo strany slovenského štátu. Tento proces, ktorý vyústil v tragických deportáciach na územie Poľska, vníma v širokom kontexte, pričom používa nielen výsledky svojho archívneho výskumu, ale aj domácej či zahraničnej historiografie. Následne, pri skúmaní osudu Dionýza Lenárda, sa nezastavuje len pri popise udalostí z roku 1942, ale vo svojom výskume sa mu podarilo sledovať aj Lenárdov osud po jeho príchode na územie slovenského štátu. Uvažuje nad tým, kto mohol byť oboznámený s jeho svedectvom a ako mohlo ovplyvniť konanie ľudí v danom období. Následne sleduje Lenárdov osud až po ukončenie vojnového konfliktu (jeho zatknutie, pobyt v koncentračnom tábore v Seredi, útek do Maďarska, no taktiež aj Slovenské národné povstanie, opätovné zatknutie a následne jeho transport do Ohrdruf – kde aj pravdepodobne zahynul). V druhej časti knihy sa nachádza správa, ktorú napísal Dionýz Lenárd a ktorá týmto spôsobom po prvýkrát vychádza v slovenčine. V zahraničí bola oddávna známa pod názvom „*správa neznámeho mladého Žida zo Slovenska*“ a existuje niekoľko verzií v rôznej dĺžke a stave zachovanosti.

Dionýz Lenárd vo svojej správe, ktorá sa nachádza v druhej časti knihy, opisuje situá-

ciu pred transportom, správanie sa dozorcov Hlinkovej gardy, ale aj samotný transport. Pri opise situácie v Majdanku spomína nedostatčnú stravu, samotnú prácu, ale aj chovanie sa dozorcov voči obyvateľom tábora či fungovanie čierneho trhu. Po pár dňoch strávených v tábore dospel k zhodnoteniu, že ak chce prežiť, musí z tábora ujsť. Útek dlhodobo neplánoval a jeho potenciálny úspech tak závisel aj na pomoci zo strany domáceho obyvateľstva, ktorej sa mu neskôr aj dostalo. Následne opisuje príchod na Slovensko, kde je možné nájsť aj niekoľko kritických poznámok na reakciu ľudí, s ktorými sa stretol a informoval ich o reálnej situácii v táboroch. V správe otvorene nesúhlasí s textom novinára Fritza Fialu, ktorý v bratislavských novinách *Grenzbote* otvorene fabuloval, keď písal o dobrých podmienkach v táboroch a tým dezinformoval širokú verejnosť. Aj vďaka tejto informácii je možné aspoň čiastočne identifikovať dobu vzniku danej správy. Vo svojej správe sa Lenárd pokúša potenciálneho čitateľa dezinformovať o svojich ďalších plánoch a píše teda o svojom zámere odísť do Maďarska. Lenárd, evidentne si uvedomujúc, že jeho správa sa môže dostať aj do rúk zamestnancom bezpečnostných orgánov, sa týmto spôsobom snažil predísť svojmu zadržaniu. Do Maďarska sa presunul až po úteku z tábora v Sereďi na jar 1944. Po krátkej dobe sa však vrátil naspäť na Slovensko, pretože územie Maďarska bolo okupované nemeckými vojskami. Tieto údaje sa však už pochopiteľne v správe nenachádzajú.

Publikácia Jána Hlavinku o Dionýzovi Lenárdovi predstavuje zaujímavý príspevok k diskusií o problematike holokaustu na území slovenského štátu a zároveň nám predstavuje príbeh muža, ktorý sa aj napriek všetkej nepriazni osudu rozhodol nepoddať sa a pokúsiť sa informovať čo najviac ľudí o situácii v táboroch, v snahe zachrániť životy svojich spoluobčanov.

Martin Posch

PREHLADNÉ PRÁCE

BALÁŽI, Peter a kol. *HISTORIOGRAFIA FINANCIÍ NA ÚZEMÍ SLOVENSKA*.

Praha : Wolters Kluwer, 2016, 270 s.
ISBN 978-80-7552-484-3.

Historia est testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae, nuntia vetustatis (História je svedkom času, svetlom pravdy, životom pamäti, učiteľkou života, poslom dávnych čias) – Cicero, *O rečníkovi*. Toto sú úvodné slová vedeckej monografie s názvom *Historiografia financií na území Slovenska* spracovanej autorským kolektívom (Kornélia Beličková, Zuzana Staričková, a Jozef Laciňák) pod vedením Petra Balážiho, ktorá sa dostala ku koncu roka 2016 na pulty našich knižkupectiev.

Ako už z názvu vedeckej monografie vyplýva, zaoberá sa predovšetkým históriou financií, finančnej vedy a finančných inštitúcií na území Slovenska a štátnych útvarov, ktoré mu predchádzali. Pri prvom pohľade na použitú literatúru je zrejmé, že autori čerпали nielen zo sekundárnych zdrojov, ale využili aj originálne spisy, čo predstavuje veľké pozitívum a zároveň by sme ju vďaka tomu mohli zaradiť medzi vysoko odborné, predovšetkým však originálne diela. Samotná vedecká monografia obsahuje štyri hlavné kapitoly a množstvo podkapitol, ktoré sa navzájom dopĺňajú a logicky na seba nadväzujú. Snahou autorov bolo „*zdokumentovať na základe dostupných zdrojov, materiálov či archívnych dokumentov a archíválií ... vývoj financií a finančnej vedy v jednotlivých spoločensko-ekonomických formáciách...*“ Ich cieľom bolo zosumarizovať a zakomponovať jednotlivé míľniky finančnej vedy do časového sledu a tým poskytnúť čitateľovi celkový prehľad o danej problematike, pričom možno konštatovať, že sa im podarilo daný cieľ dosiahnuť. Pre určité oživenie vedeckého textu sú v monografii uvedené tabuľky, grafy a schémy, ktoré zároveň poskytujú čitateľovi určitú možnosť lepšie sa zorientovať v problematike a vytvoriť si celkový obraz o nej. Neoddeliteľnou súčasťou začiatku každej kapitoly je citát, ktorý vyplýva práve z obsahového zamerania nasledu-

júcej kapitoly. Ako už bolo spomenuté, vedecká monografia je rozdelená na štyri hlavné kapitoly, a to: *Historiografia finančnej vedy v kontexte všeobecných poznatkov o vede; Historiografia financií v jednotlivých spoločensko-ekonomických formáciách vývoja spoločnosti; Historiografia vývoja municipálnych financií na našom území a Historiografia finančnej správy na našom území.*

V prvej kapitole sa autori venujú problematike vzniku a vývoja samotnej finančnej vedy. Vychádzajú zo skutočnosti, že finančná veda je neoddeliteľnou súčasťou ekonomických vied, ktoré tvoria súčasť spoločenských vied. Poukazujú pritom na skutočnosti a faktory, ktoré podmienili a ovplyvnili jej vývoj. Neodmysliteľnou súčasťou kapitoly sú aj životopisy jednotlivých ekonómov, ktorí korigovali samotný vývoj finančnej vedy a jej smerovanie. Autori tu pracujú so základným pojmovým aparátom a vhodne vysvetľujú tento terminologický aparát, ktorý je v ďalších kapitolách nevyhnutný pre porozumenie predmetnej zložitej problematiky.

Druhá kapitola sa zameriava na historiografiu financií na území Slovenska od stredoveku, cez obdobie Rakúsko-Uhorska, prvej svetovej vojny, prvej Československej republiky, obdobia druhej svetovej vojny, druhej Československej republiky až po nežnú revolúciu v roku 1989, pričom jednotlivé obdobia sú doplnené viacerými historickými míľnikmi, ktoré ovplyvnili formovanie financií na území Slovenska. V stručnosti je spomenuté aj obdobie antiky a stav financií a finančnej vedy v tomto období a jeho prínos pri formovaní financií na našom území. Na záver je vymedzený pojem finančná inštitúcia a jej formovanie počas prechodu z feudálnej spoločnosti na kapitalistickú, pričom osobitná pozornosť sa venuje daňovému systému v Anglicku počas industriálnej revolúcie.

V tretej kapitole sa čitateľ dočíta o dejinách a hospodárení nižších municipálnych jednotiek, a to miest a obcí na našom území od čias feudalizmu až po súčasnosť. Osobitnú pozornosť autori venujú slobodným kráľovským mestám, ktoré sa vyznačovali určitým výsostným postavením vyplývajúcim z ich štatútu a dôležitosťou pre panovníka. Autori sa v tejto kapitole zameriavajú

na jedno z najdôležitejších kráľovských miest – na Kremnicu, ktorá nepochybne patrila v tomto období medzi najvýznamnejšie kráľovské mestá na území Slovenska. Kapitola je obohatená o rôzne tabuľky zachytávajúce hospodárenie a finančné ukazovatele miest a obcí v minulosti i súčasnosti.

Posledná kapitola pojednáva o dejinách finančnej správy na území Slovenska od obdobia vládnutia Márie Terézie až po súčasnosť. V rámci tejto kapitoly a tematického celku sa čitateľ dočíta o dejinách počtovníctva a účtovníctva od jeho počiatkov (14. stor, keď sa datuje vznik moderného účtovníctva) až po súčasnosť. V nadväznosti na problematiku počtovníctva a účtovníctva sa daná kapitola zaoberá národným účtovníctvom, pričom daný tematický okruh je obohatený o prehľadnú tabuľku s časovým vývojom systému národných účtov a osobností, ktoré sa pričínili o jeho rozvoj, čo dokresľuje celkový chronologický prehľad o systéme a vývoji účtovníctva. Na záver je potrebné zdôrazniť, že publikácia podobného charakteru na slovenskom knižnom trhu dosiaľ absentovala. Je nepopierateľné, že autori sa predmetnou problematikou zaoberajú vo svojej profesionálnej praxi, čoho dôkazom je sumarizácia nesmierného množstva pojmov, kategórií, údajov a faktov na základe historicky doložených zdrojov, ktoré sú deklarované v závere vedeckej monografie ako súčasť použitej literatúry. Predmetná vedecká monografia je na vysokej odbornej úrovni a predstavuje vhodný zdroj informácií pre každého čitateľa, ktorý si chce rozšíriť vedomosti o histórii financií na území Slovenska. Vzhľadom na skutočnosť, že obsahuje viacero tematických okruhov, ktoré súvisia aj s pedagogickým procesom na univerzitách a vysokých školách ekonomického i historického zamerania, považujem ju aj za vhodnú doplnkovú literatúru pre študentov, ktorí si chcú zlepšiť prehľad o historiografii financií. Posledné odporúčanie pre autorov je, nájsť spôsob, ako predkladanú vedeckú monografiu preložiť do svetových jazykov a šíriť jej obsah v európskom či celosvetovom prostredí.

Matej Boór